

УДК 372.8:378.147:811.111
ББК 81.432.1-9

В.В. Волік
м. Хмельницький, Україна

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ЧИТАННЯ ФАХОВИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ СТАТЕЙ

Загальновідомий той факт, що основною метою навчання іноземній мові є формування в учнів і студентів комунікативної компетенції, базою якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок. Формування вмінь і навичок відбувається у процесі тренування, яке в свою чергу забезпечується виконанням вправ і завдань.

Створення раціональної системи вправ є ключем до вирішення проблеми навчання іншомовного мовлення і зокрема читання. Важливість системи вправ полягає в організації процесів засвоєння та навчання мовленнєвої діяльності. З точки зору організації процесу засвоєння система вправ має забезпечити: 1) підбір необхідних вправ, що відповідають характеру певної навички або певного вміння; 2) визначення необхідної послідовності вправ; 3) розташування навчального матеріалу та співвідношення його компонентів; 4) системність/регулярність виконання певних вправ; 5) взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності.

З точки зору організації процесу навчання система вправ має забезпечити формування необхідного рівня навичок і вмінь читання фахової публіцистики студентами факультетів міжнародних відносин.

Надійність системи забезпечується комплексним підходом до навчання всім видам мовленнєвої діяльності та удосконаленням прийомів і методів навчання мовного матеріалу і мовленнєвої діяльності.

Проблема вправ розглядається в багатьох методичних і дидактичних роботах. У методиці викладання іноземних мов це питання глибоко вивчалось радянськими дослідниками ще в 1960-х, було зроблено спробу дати вичерпну і точну характеристику поняттю «вправа». З того часу було визначено роль і місце вправ у навчанні різним видам мовленнєвої діяльності, зокрема створено раціональну систему вправ для формування навичок і вмінь професійно-орієнтованого читання. Однак, незважаючи на значну увагу науковців до питання навчання професійно орієнтованого читання, проблема створення методичної системи для навчання читанню автентичних публіцистичних текстів на економічну тематику залишається недостатньо дослідженою.

Мета нашої статті полягає у висвітленні основних передумов і принципів створення раціональної системи вправ для подолання труднощів читання англomовної фахової періодики, а також особливостей побудови роботи з нею на різних етапах навчання мовленнєвої діяльності.

Проведене дослідження змісту навчання економістів-міжнародників профорієнтованого читання, а також визначення труднощів читання публіцистичних текстів економічного профілю сприяли виявленню навичок і вмінь, на формування яких має бути спрямований процес навчання. Під мовними навичками читання автентичних публіцистичних статей економічного профілю ми розуміємо лексико-граматичні та стилістичні навички читання, формування яких повинно відбуватись із урахуванням лінгвістичних особливостей текстів даної тематики. Й. Берман та В. Бухбіндер визначають граматичні та лексичні навички читання як автоматизовані компоненти складного психолінгвістичного процесу прийому та обробки тексту, що пред'являється у графічній формі [1, с.89]. У процесі навчання читанню іноземною мовою граматичні навички формуються на основі усвідомлення граматичних особливостей мовного матеріалу та операцій, що здійснюються у ході його сприймання та обробки. У свою чергу лексичні навички формуються у ході дій та операцій, що

забезпечують прийом і обробку лексичної інформації тексту. Узагальнено ці навички можна визначити як навички розпізнавання, мовної здогадки, семантизації, комбінування, прогнозування. Мовленнєве вміння (вміння читати) – це оптимальний рівень досконалості мовленнєвої діяльності [2, с.62].

З метою усунення психологічних труднощів професійно-орієнтованого читання у студентів факультетів міжнародних відносин мають бути сформовані уміння, що забезпечують розуміння змісту статей економічного профілю, а також уміння, що забезпечують обробку вилученої інформації. Розуміння тексту включає вилучення фактичної інформації та її подальше осмислення, що співвідноситься з двома рівнями розуміння: рівнем значення та смислу. До умінь, що забезпечують розуміння змісту тексту, можуть бути віднесені такі: вміння виділяти у тексті окремі його елементи (основну думку, необхідну інформацію); узагальнювати, синтезувати окремі факти у смислові групи; співвідносити їх один з другим (розташовувати факти/події в логічній послідовності, згруповувати факти, встановлювати зв'язок між подіями, тощо [3, с.71]. Переробка на рівні смислу вимагає зробити висновки на основі вилученої інформації, оцінювати факти, співставляючи їх із своїм досвідом, інтерпретувати прочитане (розуміти підтекст, імпліцитне значення).

Психологами визначені такі етапи навчальної діяльності: вступний-мотиваційний, операційно-пізнавальний і контроль-оцінювальний. За Т.Вдовіною мета вступного-мотиваційного етапу стосовно навчання читанню полягає в активізації фонових знань студентів, необхідних для сприймання змісту тексту, з тим, щоб стимулювати діяльність мислення студентів та їх інтерес до читання тексту [4, с.34]. Даний етап передбачає засвоєння мовного матеріалу тексту (у нашому випадку публіцистичних статей економічного профілю). На цьому етапі студенти виконуватимуть *рецептивні, рецептивно-репродуктивні та рецептивно-продуктивні* дії: розпізнавати форми слова, співставляти форми слова з його значенням, а значення з наявним контекстом; розпізнавати граматичну структуру речень і співставляти її зі значенням і смислом; розпізнавати смислові та синтаксичні зв'язки всередині речень, між реченнями та частинами тексту (абзацами); здогадуватись про значення невідомих слів/термінів, користуючись синтаксичними, морфологічними та контекстуальними ключами; активізувати фонові знання [5, с.95].

Мета операційно-пізнавального етапу – проникнення у смисл тексту за допомогою комунікативних установок, що спрямовують увагу читача на одиниці тексту, які є значущими в тому чи іншому відношенні для його осмислення. Що стосується спрямованості таких вправ на прийом або передачу інформації, то на цьому етапі домінуватимуть *рецептивні* дії, а саме: встановлення предметів і спеціалізації, що репрезентує текст, прогнозування змісту тексту за його назвою/початком, читання в різних режимах і зміна режиму залежно від умов і цілей читання, узагальнення інформації, максимально повне і точне вилучення інформації.

Метою контроль-оцінювального етапу є контроль розуміння тексту, до об'єктів якого включаються визначення основних ідей тексту, комунікативного наміру автора та оцінка тексту читачем. На цьому етапі домінуватимуть *рецептивно-репродуктивні та рецептивно-продуктивні* дії. Студенти-міжнародники оцінюють зміст публіцистичних статей, роблять висновки, інтерпретують інформацію, синтезуючи її з власними фаховими знаннями. Відбувається оцінка інформації студентами та контроль її розуміння з боку викладача.

Грунтуючись на виділених у психології етапах навчальної діяльності, ми дотримуємося загальної трифазової структури роботи з автентичними публіцистичними статтями економічного профілю і конкретизуємо назви етапів роботи :

- 1) вступний-мотиваційний – передтекстовий;
- 2) операційно-пізнавальний – текстовий;
- 3) контроль-оцінювальний – післятекстовий.

Кожний із організаційних етапів має свої конкретні методичні завдання і реалізується за допомогою вправ.

В основу нашого дослідження покладено систему вправ і завдань для оволодіння навичками та вміннями професійно-орієнтованого читання, яку можна розглядати як загальну систему вправ, що об'єднує часткові системи для формування мовних навичок читання та розвитку мовленнєвих умінь читання. Згідно з проведеним аналізом лінгвістичних особливостей публіцистичних текстів ми розрізняємо 2 системи вправ: перша – для формування лексичних і стилістичних навичок читання (оскільки частка стилістичних труднощів є не настільки значною, щоб створювати окрему систему вправ), друга – для формування граматичних навичок читання (подолання граматичних труднощів читання).

Третя система вправ для розвитку вмінь читання передбачає підготовчі вправи та завдання, що готують майбутніх економістів-міжнародників до читання фахової періодики. Для забезпечення процесу читання та післячитання ми включаємо завдання на розвиток умінь різних видів читання (ознайомлювального, вивчаючого, пошукового), а також завдання на розвиток умінь компресії та інтерпретації тексту [6, с.33].

Перш ніж підібрати необхідні вправи для різних компонентів нашої системи, необхідно: 1) визначити основні вимоги до вправ; 2) виділити основні критерії для відбору типів і видів вправ, що увійдуть до системи; 3) розподілити типи і види вправ відповідно до етапів формування навичок і вмінь.

Проаналізувавши дослідницьку літературу, ми виділили вимоги до вправ, які є релевантними для нашої роботи, а саме:

1) правило однієї труднощі, згідно з яким вправа може бути скерована на опрацювання лише одного якогось явища;

2) вмотивованість: першою фазою будь-якої діяльності, в тому числі й мовленнєвої, є спонукально-мотиваційна (О. Леонтьєв, І. Зимня). Інструкція до вправ повинна мотивувати дії студентів і ставити перед ними чітку мету;

3) професійна спрямованість: вправа повинна бути створена на матеріалі фахового тексту, відібраного для читання для того, щоб майбутні економісти-міжнародники могли використати набуті навички та вміння у своїй професійній діяльності;

4) культурологічна спрямованість: має на меті знайомити студентів з культурними реаліями професійного спілкування;

5) проблемність: вправи мають носити проблемний характер з метою забезпечення систематичного пошуку студентами рішень навчальних задач, ситуацій, завдяки чому вони навчаються застосовувати раніше засвоєні знання, а також оволодівати досвідом творчої діяльності;

6) розподіл повторень у часі та варіювання умов повторень: регулярність виконання вправи на засвоєння певного явища повинна бути розподілена в часі так, щоб попередити повне забування.

Досить суперечливим, на нашу думку, є принцип комунікативності вправ, згідно якого у вправі має моделюватись певний відрізок реального процесу комунікації [7, с.3]. Царькова В. визначає комунікативні вправи як спеціально організовану форму спілкування, коли учень реалізує акт мовленнєвої діяльності іноземною мовою [8, с.49]. Однак, виходячи із самого визначення вправи як багаторазового виконання окремих дій з метою оволодіння ними або їх вдосконалення, а також зважаючи на погляди Леонтьєва О. щодо структури діяльності, ми заперечуємо ототожнення вправи з мовленнєвою діяльністю. Діяльність реалізується сукупністю дій [9, с.105]. Для того, щоб студент міг реалізувати мовленнєву діяльність, спочатку він повинен засвоїти відповідні дії та операції. Інакше кажучи, якщо студент не сформує необхідні лексичні та граматичні навички, він не зможе досягти відповідного ступеня розуміння прочитаного. Сказане вище ставить під сумнів доцільність поділу вправ за ступенем комунікативності, а саме: на комунікативні, умовно-комунікативні

та некомунікативні. Зважаючи на позицію В. Плахотника, ми виділяємо два основні види вправ: мовні та підготовчі до мовлення [10, с.206]. Ми адаптуємо таку класифікацію для нашої системи вправ, оскільки мовні вправи забезпечують опрацювання лексико-граматичного матеріалу, а підготовчі до мовлення скеровані на засвоєння студентами дій, що готують їх до реалізації діяльності читання. Крім вправ наша система також передбачає мовленнєві або комунікативні завдання, оскільки вони вимагають від студентів розуміння та інтерпретацію смислу прочитаного [11, с.157]. Релевантними для наших потреб є також завдання типу «реального життя».

Відбираючи необхідні типи вправ для навчання читанню англомовних публіцистичних статей на економічну тематику, ми керуємось наступними розробленими в методиці критеріями класифікації вправ: 1) спрямованість навчальної діяльності на прийом або видачу інформації; 2) рівень керування навчальною діяльністю; 3) спосіб організації; 4) необхідність забезпечення опорами; 5) наявність/відсутність ігрового компонента.

З точки зору спрямованості навчальної діяльності на прийом або видачу інформації ми включили до нашої системи *рецептивні, репродуктивні (рецептивно-репродуктивні) та рецептивно-продуктивні* вправи.

За ступенем керування наші вправи будуть *повністю керовані, частково керовані та з мінімальним керуванням* [7, с.4].

За способом організації вправи можуть бути різноманітними: *індивідуальними* (особливо на стадії читання), *парними, груповими або фронтальними* на стадіях передчитання або післячитання.

Щодо необхідності забезпечення опорами у нашій системі вправ на стадії читання та передчитання будуть домінувати вправи з природними опорами (текстові елементи, самі тексти, ілюстрації, малюнки, таблиці, графіки до них, тощо), оскільки вони природно розкривають та ілюструють його зміст [5, с. 109]. Однак у процесі навчання читанню також можливе використання штучних опор, до яких належать різні коментарі, примітки, пояснення іншомовних реалій, що будуть подаватися внизу сторінки, у глосаріях, тощо.

Нарешті за наявністю/відсутністю ігрового компонента розрізняють вправи з *рольовим ігровим компонентом, нерольовим ігровим компонентом, без ігрового компонента* (О. Тарнопольський). Адаптуючи погляд О. Тарнопольського, зауважимо, що на стадії передчитання малоімовірні вправи з рольовим ігровим компонентом, однак можливий нерольовий ігровий компонент для більшої привабливості та вмотивованості вправ. На стадії читання ігровий компонент не доцільний. На стадії післячитання цілком можливі та доцільні вправи з рольовим ігровим компонентом (рольова гра на основі прочитаного тексту).

Наступним кроком створення системи вправ є визначення видів вправ, які виконуватимуть студенти у процесі поетапного навчання професійно-орієнтованого читання. Оскільки види вправ відображають дії студентів на певній стадії навчання читанню англомовних публіцистичних статей, вважаємо за доцільне розглянути їх у поетапному навчанні читанню.

На *вступному мотиваційному* етапі відбувається формування мовних навичок читання публіцистичних статей і підготовка до читання текстів. На цій стадії студенти виконують вправи для формування лексико-граматичних і стилістичних навичок читання, а також для підготовки до читання автентичної фахової періодики. До них належать такі типи вправ: *рецептивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні, повністю і частково керовані, із штучно створеними та природними опорами; вправи в основному не містять ігрового компоненту або включають нерольовий ігровий компонент*. Студенти виконують такі види вправ і завдань на: вибір значення терміну, що відповідає змісту та контексту; заповнення пропусків у тексті словами та словосполученнями з наданого списку; заповнення пропусків у тексті відповідними за змістом і контекстом словами та словосполученнями (без наданого списку); підбір синонімів (антонімів) до виділених слів і словосполучень;

розкриття дужок, ставлячи слова та словосполучення у потрібну граматичну форму; заповнення пропусків словами у потрібних граматичних формах; заміна слів, що належать до різних мовних стилів; визначення тематики статті за її структурними елементами (заголовком, підзаголовком, першим абзацом); вибір правильної відповіді, що відповідає змісту абзацу (уривку); обговорення проблем, висвітлених у статті, користуючись графічними опорами.

На *операційно-пізнавальному* етапі навчання читанню фахової публіцистики студенти-міжнародники виконують підготовчі вправи та (перед)мовленнєві завдання, а саме: рецептивні, рецептивно-репродуктивні, з частковим і мінімальним керуванням, без ігрового компоненту, зі штучно створеними та природними опорами. На цій стадії домінуватимуть такі види вправ і завдань на: вибір слів, що можуть бути ключовими для розкриття загального змісту статті; визначення основних і другорядних поданих фактів статті; виявлення смислових опор у кожному абзаці тексту; прогнозування змісту статті з опорою на текстові елементи; співставлення початку речення з його кінцівкою; співставлення анотації статті з її змістом; скорочення тексту зі збереженням головного змісту; заповнення тексту власними/поданими реченнями, що пропущені; формулювання відповідей на запитання до загального змісту статті.

Розглянемо види вправ, що виконуватимуться студентами на *контрольно-оціночному* етапі. На цьому етапі, як вже було зазначено, відбувається контроль розуміння студентами публіцистичного тексту, оцінювання та інтерпретація інформації. На даній стадії студенти-міжнародники виконуватимуть мовленнєві завдання, що формують уміння розуміння та інтерпретації прочитаного. Студентам пропонуються такі види завдань: формулювання усних/письмових відповідей на запитання; написання анотації до тексту; написання реферативного перекладу прочитаного тексту; обговорення проблем, висвітлених у тексті, у різних режимах (у тому числі у формі рольових ігор); написання доповідей на основі попередньо прочитаних текстів; написання резюме.

Таким чином, ми дали загальну характеристику системи вправ для навчання студентів факультетів міжнародних відносин читанню англomовних публіцистичних статей на економічну тематику, визначили основні вимоги до вправ, виділили основні критерії для відбору типів і видів вправ та провели поетапний аналіз типів і видів вправ відповідно до формування навичок і вмінь.

Література:

1. Берман И.М., Бухбиндер В.А. Очерки методики обучения чтению на иностранных языках. – К.: «Вища школа», 1977. – 174 с.
2. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
3. Фоломкина С.К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе. – М.: Высш. шк., 1987. – 207 с.
4. Вдовіна Т.О. Модель навчання майбутніх учителів іноземної мови читання художніх текстів в аспекті міжкультурного спілкування//Іноземні мови. – 2004. - №4. – с. 34-35
5. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. Навчальний посібник. – К: Фірма «ІНКОС», 2006. – 248 с.
6. Рогова Г.В., Мануэльян Ж.И. Методика работы над текстом в старших классах средней школы. – Иностранные языки в школе. – 1973. - № 5. – с. 28-41
7. Склярченко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь//Іноземні мови. – 1999. - №3, с. 3-7
8. Царькова В.Б. Типологические признаки речевых упражнений //Иностр. яз. в школе. – 1980. - №3. – с. 46-50
9. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., Политиздат, 1975. – 302 с.
10. Проблеми сучасного підручника: Збірник наукових праць/Редкол. К., Педагогічна думка, 2003. – Вип. 3. – 344 с.

11. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

Обґрунтовано необхідність створення системи вправ для навчання професійно орієнтованого читання на основі аналізу основних труднощів мовного та психологічного характеру. На підставі вивчення низки документів визначено основні уміння, якими повинен володіти фахівець з міжнародних економічних відносин, здійснюючи діяльність професійно орієнтованого читання. Визначено структуру методичної системи, критерії підбору необхідних вправ та завдань, а також проведено їх класифікацію. Висунуто пропозиції щодо ефективної організації процесу навчання читання.

Ключові слова: навички та уміння, система вправ, завдання

Обоснована необходимость создания системы упражнений для обучения профессионально ориентированному чтению на основании анализа основных трудностей языкового и психологического характера. На основании изучения ряда документов определены основные умения, которыми должен владеть специалист по международным экономическим отношениям, осуществляя деятельность профессионально ориентированного чтения. Определена структура методической системы, критерии подбора необходимых упражнений и заданий, а также осуществлена их классификация. Выдвинуты propositions относительно эффективной организации процесса обучения чтению.

Ключевые слова: навыки и умения, система упражнений, задания

The necessity of creating the system of exercises for ESP reading is proved on the basis of the analysis of the main linguistic and psychological difficulties. After studying a number of documents, the main skills, which a specialist in international economic relations ought to possess while reading professional texts, were determined. The structure of the methodical system, criteria of selecting necessary exercises and tasks are defined and classified as well. Suggestions how to improve the effectiveness of the educational process are made.

Key words: skills and abilities, system of exercises, tasks

УДК 378
ББК 74.58

І.Г. Герасимова
м. Вінниця, Україна

ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРАНТІВ НЕПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ (МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ)

Прагнення України до євроінтеграції зумовлює пріоритетний характер розвитку освіти та її модернізацію у контексті європейських вимог. Складовою цих процесів є демократизація як основа економічних і соціальних перетворень, що має забезпечити досягнення прогресу в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Розбудова держави на засадах демократії передбачає забезпечення рівності прав і свобод кожної людини та громадянина. До числа таких прав належить і право гендерної рівності, що передбачає соціальну рівність можливостей чоловіків і жінок. Тому демократизація та гуманізація стають неодмінними тенденціями розвитку суспільства в цілому та системи освіти зокрема.

Актуальність гендерних перетворень зумовлена соціально-економічними процесами, що відбуваються у суспільстві. Проте на шляху їх упровадження постають явища суспільної свідомості, що виявляються у патріархальних традиціях, упередженнях, стереотипах, які мають культурно-історичний характер і становлять значну перешкоду як економічним перетворенням у суспільстві, так і індивідуальній самореалізації особистості. Поява суспільних проблем гендерного характеру пов'язана також із особливостями розвитку виробництва, яке тривалий час ґрунтувалося на фізичному ресурсі працівників, тому ними, були переважно чоловіки. Сучасний стан розвитку суспільства розвинутих країн характеризується як постіндустріальний чи інформаційний, де визначальним стає інтелектуальний потенціал особистості.